

УДК 346.24(574), УДК 380.10

Ю.М. ЯКИМЕНКО к.в.н.;
Т.М. МУЖАНОВА к. держ. упр.,
Державний університет телекомунікацій, Київ

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ ПРИ МОНІТОРИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

На основі аналізу стану підприємства, в результаті виконання ним економічних завдань і науково-технічних рішень у повсякденній діяльності та розвитку на перспективу, запропонована загальна схема побудови інтегральної моделі оцінювання економічної безпеки підприємства та уточнено зміст і послідовність здійснення моніторингу при оцінці економічної безпеки підприємства та бізнесу в цілому.

Постановка проблеми. У сучасних умовах успіх бізнесу значною мірою залежить від ступеня його захищеності. Проблеми економічної безпеки підприємства доводиться вирішувати практично щодня - не тільки в кризові періоди, але і при роботі в стабільному економічному середовищі.

Економічна безпека бізнесу - один з основних елементів сучасного менеджменту підприємства. Від ефективності організації економічної безпеки значною мірою залежить успіх діяльності підприємства на ринку.

Під економічною безпекою підприємства розуміють сукупність заходів (організаційних, правових, режимних, технічних, інформаційних), спрямованих на досягнення достатнього рівня безпеки від впливу різних загроз внутрішнього та зовнішнього середовища.

Наявність численних факторів, що несуть в собі загрози економічній безпеці підприємства, робить актуальним питання про створення системи моніторингу з метою завчасного попередження небезпеки, і вживання необхідних заходів захисту і протидії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні немає єдиного науково обґрунтованого підходу та методики оцінювання економічної безпеки підприємства, що обумовлює невизначеність у виборі критеріїв та методичної бази розрахунку індикаторів, як основних показників оцінки.

Група авторів - А. Е. Воронкова, В. П. Пономарьов, Р. І. Дібніс в монографії [1] детально аналізує підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства:

- індикаторний підхід (відсутня методична база для визначення індикаторів, яка повинна враховувати особливості діяльності підприємства);
- ресурсно-функціональний підхід (спроба охопити всі функціональні сфери діяльності підприємства, призводить до розмивання поняття економічної безпеки, а оцінка її рівня з допомогою сукупного критерію економічної безпеки, що розраховується на основі думок кваліфікованих експертів, схильна до значного впливу суб'єктивної думки експертів).

У результаті аналізу робиться висновок, що ці підходи не можуть бути використані для оцінки рівня економічної безпеки підприємства. У той же час обґрунтовується інший підхід до вибору критерію визначення рівня їх економічної безпеки. Рівень економічної безпеки підприємства пропонується визначати за результатами порівняння величини реінвестованого прибутку і величини прибутку, необхідної для забезпечення розширеного відтворення капіталу.

В роботі [2] економічна безпека підприємства розглядається, насамперед, як проблема захисту інформації. Бізнес-процес підприємства пов'язаний з операційною діяльністю, істотна роль у якій належить інформаційним технологіям (сукупність обчислювальних та інформаційних систем, засобів зв'язку, програм тощо), що дозволяє вирішувати всі завдання

оптимальним способом. Економічну безпеку підприємства можна оцінювати за допомогою різних критеріїв:

- організаційна сторона - передбачається збереження як самого підприємства, так і її організаційної цілісності, нормальне функціонування основних підрозділів (відділів, служб тощо);

- правова сторона - постійне забезпечення відповідності діяльності підприємства чинному законодавству, що виражається у відсутності до нього претензій з боку правоохоронних органів (чи контрагентів);

- інформаційна сторона - безпека може бути оцінена як збереження стану захищеності внутрішньої конфіденційної інформації від витоку або розголошення в різних формах;

- економічна сторона - проявляється в стабільних або таких, що мають тенденцію до зростання основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства (таких, як власний капітал, обсяг річного обороту, прибуток, рентабельність). В них відображаються загальні результати забезпечення безпеки з організаційної, правової, інформаційної та власне економічної сторін. Сюди можуть входити такі показники, як відсутність штрафів, санкцій з боку державних органів за порушення законодавства (наприклад, податкового, антимонопольного), відсутність втрат від операцій з недобросовісними контрагентами.

Наводиться перелік індикаторних виробничих, фінансових і соціальних показників для оцінки стану економічної безпеки підприємства.

С. Ф. Покропивний у своїй роботі [3] розглядає загальну методологію оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Цей рівень пропонується оцінювати на основі сукупного критерію шляхом встановлення вагомості й підсумовування окремих функціональних критеріїв, які визначаються за допомогою порівняння можливої величини шкоди, яка може бути заподіяна підприємству (організації), та ефективності заходів щодо запобігання такої шкоди.

Таким чином, методики, що використовуються в наукових дослідженнях в основному будуються на емпіричному підході - на шкоду причинно-наслідковим зв'язкам і існуючим залежностям. Тобто, в якості критерію оцінювання економічної безпеки підприємства пропонується використовувати тільки рівні індикаторів з граничними значеннями, які підтверджені практикою, або встановлені дослідниками інтегральні показники.

Виникла необхідність в узагальненні методичного матеріалу при оцінці рівня економічної безпеки бізнесу і застосування при моніторингу підприємства.

Мета дослідження. На основі аналізу стану підприємства, в результаті виконання ним економічних завдань і науково - технічних рішень у повсякденній діяльності та розвитку на перспективу, запропонувати загальну схему побудови інтегральної моделі оцінювання економічної безпеки підприємства. Уточнити зміст і послідовність здійснення моніторингу при оцінці економічної безпеки підприємства та бізнесу в цілому.

Виклад основного матеріалу. Виявлення та вжиття заходів, спрямованих на запобігання загрозам економічній безпеці бізнесу, передбачає аналіз стану підприємства в результаті виконання ним економічних завдань і науково – технічних рішень у повсякденній діяльності та розвитку на перспективу.

До найважливіших завдань забезпечення економічної безпеки підприємства і бізнесу в цілому відносяться:

- оцінка внутрішніх і зовнішніх загроз безпеки підприємства, бізнесу, проектів, контрактів;

- проведення ділового маркетингу (конкурентна розвідка і контррозвідка);

- підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів про ринки, проекти, контракти, партнерів;

- перевірка ділової репутації та платоспроможності контрагентів і партнерів;

- запобігання виникненню загроз і протиправних дій з боку несумлінних конкурентів;

- перевірка благонадійності персоналу;

- захист конфіденційної інформації та інше.

Оцінка економічної безпеки повинна здійснюватися в динаміці зміни виробничого потенціалу на деякому часовому інтервалі прояву та дії виникаючих загроз. Тому дуже важливо мати достатньо повну і достовірну інформацію, яка використовується в якості бази прогнозування загроз і стану підприємства, з обов'язковим урахуванням технічно і економічно обґрунтованих нормативів та встановлених норм.

В якості основного інструменту досягнення цілей такого прогнозування пропонується проведення розрахунків техніко-економічних показників стану виробництва підприємства, що є основою оцінки економічної безпеки бізнесу. Для проведення розрахунків можуть бути використані спеціально розроблені моделі [4]. В якості варіанту пропонується загальна схема побудови інтегральної моделі оцінювання економічної безпеки підприємства, яка представлена на рис.1.

Рис. 1. Загальна схема побудови інтегральної моделі оцінювання

На етапі формування інформаційного поля проводиться збір та обробка інформації на підставі фінансово-економічної звітності, первинної та вторинної документації (зовнішніх і внутрішніх джерел інформації). Після вибірки отриманих динамічних даних проводиться їх статистична обробка. З метою забезпечення порівнянності результатів розрахунку

інтегрального показника (як правило, в межах одиниці) пропонується проводити нормування статичних і динамічних даних - корекцію для всіх функціональних показників.

На другому етапі - вибору і розрахунку показників для оцінювання рівня економічної безпеки - в якості еталонного показника може бути обраний будь-який показник, що найбільш повно характеризує господарську діяльність підприємства. В якості таких показників бажано мати ті, які використовуються в плануванні, обліку і аналізі діяльності підприємства, що в свою чергу, є передумовою практичного застосування цієї оцінки. З метою відбору функціональних критеріїв (ознак, що характеризують економічну безпеку підприємства) проводиться попарне порівняння відібраних показників з еталонним показником. Всі відібрані показники економічної безпеки необхідно поділяти на три групи: *показники-стимулятори* (сприяють підвищенню рівня безпеки), *показники-дестимулятори* (сприяють зниженню рівня економічної безпеки) і *нейтральні показники*. Саме від особливостей їх взаємозв'язку під час проведення розрахунків залежить формування рівня економічної безпеки підприємства. Коефіцієнти вагомості визначаються для відібраних критеріїв економічної безпеки і показують питому вагу кожного показника в загальній величині інтегрального індексу економічної безпеки. Інтегральний коефіцієнт економічної безпеки підприємства визначається за допомогою відібраних функціональних критеріїв та з урахуванням отриманих коефіцієнтів вагомості. Інтегральна модель оцінювання, як правило, складається з двох сум критеріїв стимулюючого і дестимулюючого впливу, за яким робиться висновок: знаходиться підприємство в стані безпеки, набирає потенціал безпеки або знаходиться у зоні небезпеки своєї економічної діяльності.

На третьому етапі – прогнозування змін отриманих показників – проводиться прогнозування значень рівня економічної безпеки із застосуванням інших методичних інструментів, наприклад, за допомогою моделі експоненціального згладжування.

На заключному етапі після аналізу всіх отриманих результатів формуються висновки та рекомендації, спрямовані на підвищення економічної безпеки підприємства і в цілому – бізнесу.

На практиці застосовуються різні методи економічного та науково-технічного прогнозування. У той же час, в умовах зростаючих загроз економічній безпеці підприємства, які заважають його розвитку, на перше місце висувається завдання створення системи моніторингу стану і динаміки розвитку підприємства з метою завчасного попередження про небезпеку і вживання необхідних заходів захисту і протидії. Саме від точної ідентифікації загроз, від правильного вибору вимірників їх прояву, тобто системи показників (індикаторів) для моніторингу, залежить ступінь адекватності оцінки економічної безпеки підприємства існуючій реальності та розробка комплексу необхідних заходів щодо попередження та запобігання небезпеки, що відповідають масштабів і характерові загроз бізнесу. Тому однією з цілей моніторингу економічної безпеки підприємства є діагностика його стану за системою показників, що враховують специфічні галузеві особливості, найбільш характерні для даного підприємства.

Система кількісних і якісних показників економічної безпеки на рівні підприємства повинна включати, насамперед, основні індикатори: виробничі, фінансові і соціальні [5]. Стосовно до специфіки підприємства і відповідно з фактичними і нормативними значеннями його техніко-економічних показників та величиною їх відхилення від бар'єрних (граничних) значень індикаторів економічної безпеки стан цього підприємства може характеризуватися як: нормальний, передкризовий, кризовий або критичний.

Для визначення інтегрального показника економічної безпеки, що характеризує дію різномірних факторів на стан підприємства, використовують різні методи (кореляційних зв'язків, вагових коефіцієнтів та інші) та підходи до його визначення. Найбільш простим при побудові і зрозумілим для сприйняття є графічний спосіб оцінки економічної безпеки бізнесу в організації за індикаторами [5].

Для проведення моніторингу необхідно мати відповідне методичне, організаційне, інформаційне та технічне забезпечення [6]. Зміст і послідовність здійснення моніторингу представлені на рис. 2.

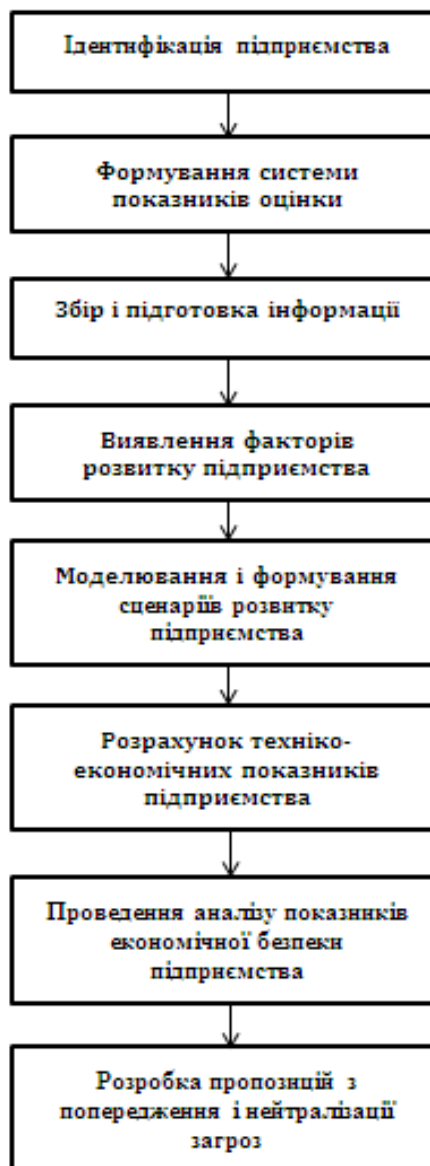

Рис. 2. Схема моніторингу економічної безпеки підприємства

Моніторинг має бути результатом взаємодії всіх зацікавлених служб підприємства. При здійсненні моніторингу необхідно дотримуватися принципу безперервності спостереження за станом економічної безпеки підприємства, як об'єкта моніторингу з урахуванням фактичного стану і тенденцій розвитку його потенціалу, а також впливу зовнішніх системних факторів - загального розвитку економіки, політичної обстановки і інших.

Важлива роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства повинна відводитися службі безпеки. Практична діяльність служби безпеки повинна ґрунтуватися на використанні типових схем, процедур і дій. Загальний алгоритм дій, на якому заснована робота служби безпеки, полягає у виконанні операцій:

- організація системи попереджувальних заходів щодо можливих загроз;
- проведення моніторингу та виявлення загроз безпеці;
- проведення аналізу та оцінки існуючих загроз;
- визначення заходів щодо нейтралізації загроз;
- діяльність щодо нейтралізації загроз безпеці.

Для забезпечення оперативності при розробці пропозицій щодо попередження і нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства можуть додатково залучатися фахівці підприємства, зовнішні експерти, а іноді використовуватися і аутсорсинг-послуги.

На підприємстві також може бути створена інформаційно-аналітична група (ІАГ). В основі роботи ІАГ пропонується виділяти два рівня (або напрями):

- інформаційний рівень, що полягає в пошуку, збиранні, зберіганні, поширенні інформації у сфері діяльності (в тому числі і економічної) підприємства;
- аналітичний рівень, що полягає в узагальненні інформації, її аналізі і перетворенні, розробці висновків, пропозицій, рекомендацій і прогнозів, тобто те, що є основою для обґрунтування та підготовки прийнятно ефективного рішення в сфері забезпечення економічної безпеки підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонована загальна схема побудови інтегральної моделі оцінювання, яка може бути покладена в основу діагностики при моделюванні стану економічної безпеки підприємства, що дасть можливість отримувати поточну і прогнозовану оцінки її рівня з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх загроз бізнесу.

Створення системи моніторингу стану і динаміки розвитку підприємства з метою завчасного попередження про небезпеку і вживання необхідних заходів захисту і протидії загрозам є актуальним в сучасних умовах ведення бізнесу.

Запропоновано методичний підхід до аналізу і діагностики стану підприємства, який дозволяє з достатньою повнотою досліджувати комплекс факторів, що загрожують економічній безпеці підприємства; цілеспрямовано організувати і виконати необхідний моніторинг, системно аналізувати стан економічної безпеки бізнесу і оперативно реагувати на динамічно мінливу соціально-економічну ситуацію.

Напрямок подальших досліджень з реалізації запропонованого методу є його удосконалення, вибір інструментальних засобів для застосування і розробка в якості автономного програмного продукту.

Список використаних джерел

1. Вибір критерію оцінки рівня економічної безпеки підприємства: Глава з монографії: Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства / А. Е. Воронкова, В. П. Пономарьов, Г. І. Дібніс. – К.: Техніка, 2000. – 152 с. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://topknowledge.ru/ekonomicheskaya-bezopasnost/3132-vybor-kriteriya-otsenki-urovnya-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya.html> (1.11.15).
2. Экономическая безопасность предпринимательства [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://damirock.com/exam/economics/ekonomicheskaya-bezopasnost-predprinimatelstva-3> (1.11.15).
3. Покропивний С. Ф. Экономика предприятия: Учебник. — К.: КНЕУ, 2003.- 608 с.- [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://economy-ru.com/ekonomika-predpriyatiy-rf/analiticheskaya-otsenka-urovnya-ekonomicheskoy-34202.html> (1.11.15).
4. Скачков А.Н.,. Адаптивный метод оценивания уровня экономической безопасности предприятий на примере машиностроительного комплекса / Д.С. Ревенко, М.А. Грищенко // Радиоэлектронные компьютерные системы.- 2013.- № 3 (62).- С.133-139.
5. Якименко Ю.М. Вибір підходу до оцінки економічної безпеки бізнесу в організації *Економіка. Менеджмент. Бізнес.* № 3. К.: ДУТ, 2015.- С. 139-151.
6. Ярочкин В. Мониторинг экономической безопасности [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.psj.ru/saver_magazins/detail.php?ID=10935 (1.11.15).

Якименко Юрий, Мужанова Татьяна. Оценка уровня экономической безопасности бизнеса при мониторинге предприятия. Проблемы экономической безопасности предприятия приходится решать практически ежедневно - не только в кризисные периоды, но и при работе в стабильной экономической среде. Экономическая

безопасность бизнеса рассматривается как один из основных элементов современного менеджмента предприятия.

На сегодня нет единого научно-обоснованного подхода и методики оценивания экономической безопасности предприятия, что обуславливает неопределенность в выборе критериев и методической базы расчёта индикаторов, как основных показателей оценки.

На основе анализа состояний предприятия при выполнении им задач экономического и научно-технического характера в повседневной деятельности представлена общая схема построения интегральной модели оценивания экономической безопасности предприятия. Уточнены содержание и последовательность осуществления мониторинга при оценке экономической безопасности предприятия и бизнеса в целом. Представлен методический подход к анализу и диагностике состояния предприятия, который позволяет с достаточной полнотой исследовать комплекс факторов, угрожающих экономической безопасности предприятия; системно анализировать состояние экономической безопасности бизнеса и оперативно реагировать на динамично меняющуюся социально-экономическую ситуацию.

Yuri Yakimenko, Muzhanova Tatiana. Assessment of the level of the economic business security monitoring company. Problems of economic security of the enterprise have to solve on an almost daily basis - not only in times of crisis, but also when operating in a stable economic environment. Economic safety of business is regarded as one of the basic elements of modern enterprise management.

Today there is no single scientifically established approach and methodology of assessment of economic security, which leads to uncertainty in the selection of criteria and methodology of calculation of indicators as core indicators of evaluation.

Based on the analysis of state enterprises in the fulfilment of tasks economic and scientific-technical nature in everyday activities presents a General scheme for building an integrated model of estimation of enterprise economic security. Updated the content and sequencing of monitoring in assessing the economic security of the enterprise and business in General. Presents a methodical approach to analyzing and diagnosing the condition of the company, that allows you to fully explore the complex factors that threaten the economic security of the enterprise; to systematically analyze the state of economic security of the business and to respond quickly to rapidly changing socio-economic situation.